

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/30, p. 719-734

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12794>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ **Referees/Hakemler:** Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM –
Yrd. Doç. Dr. Adem POLAT

This article was checked by iThenticate.

ÇOK SESLİ BİR BAŞYAPIT: SAFAHAT

Arzu ŞEYDA*

ÖZET

Bu çalışmada Mehmet Âkif Ersoy'un yedi kitaptan oluşan Safahat adlı eseri, içerik bakımından incelenmiştir. Safahat'ın çok sesli bir eser olma özelliği taşıması, eserin içeriğinin oluşmasında önemli bir etken olarak değerlendirilebilir. Konu başlıklarının dönemin birey ve toplum hayatında yaşanan gerçekliklerden alınmış olması, eserin temel özelliklerindedir. Yaşanan gerçekliklerin bir yansıması olarak Safahat, her dönemde okunması gereken bir metindir. Bir metni okumak, onu her düzeyde ayrıntılı olarak incelemek, yapılandırmak demektir. Bu yapılandırma işlemi de metinden hareketle olmalıdır. Bu çalışmada Safahat, bu bakış açısıyla incelenmeye çalışılmıştır. Eserin geniş hacimli olması, içeriğindeki konu başlıklarının önemiyle doğru orantılıdır. Konu başlıklarının öneminin yanı sıra bu konuların işleniş biçimi de dikkate değer bir noktadır. Eserin söylem biçimi, dilin her düzeyde son derece etkili kullanımıyla gerçekleşmiştir. Bu açıardan Safahat, dil ve edebiyat incelemelerinin de temel eserlerinden biri olma özelliğini taşır. Sadece yazıldığı dönemle sınırlı kalmayan bugüne de kendini taşıyan eser, Türk Dili ve Edebiyatının klasik eserlerindedir. Safahat'ın çok sesli oluşu ve biçimi, onu edebiyatımızda çok daha farklı bir yere taşımıştır. İşlevsellik ve fayda esası, samimiyet, inanç, erdem gibi değerler, Mehmet Âkif Ersoy'un tüm eserlerinde geçerli olan ve hayata bakış açısını yansıtan kavramlardır. Bu kavramlar, Safahat'ta da temel söylem özelliği olarak karşımıza çıkar.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, Toplum, Çok Seslilik, Söylem.

* Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi, El-mek: arzuseyda@mynet.com

A POLYPHONIC MASTERPIECE: SAFAHAT

ABSTRACT

In this study, Mehmet Âkif Ersoy's Safahat, consisting of seven books, was examined in terms of content. Safahat's polyphonic structure can be thought as an important factor in the creation of the art piece. One of the basic features of the art piece is the fact that the main titles have been taken from the realities experiences in the lives of individuals and the society. As the reflections of the real events, Safahat is a text that should be read in every era. To read a text means examining it in detail at every level and also structuring it. This structuring process should be done in accordance with the text. In this study, Safahat was examined with this point of view. The large volume structure of the art piece is directly proportionate to the importance of the main titles. As well as the importance of the main titles, these titles' narration style is something that should be paid attention to. The art piece's manner of discourse is thanks to the impressive use of the language at every level. From these angles, Safahat has the property of being one of the fundamental art pieces of the language and literature studies. As an art piece not left behind in the era it was written and managed to arrive these days, it is one of the classics in Turkish Language and Literature. Safahat's polyphonic structure and style gains the art piece a unique place in our literature. Values such as functionality and pragmatism, sincerity, belief, virtue are the terms that reflect Mehmet Âkif Ersoy's point of view towards life, which can be seen in all his art pieces. These terms welcome us as the main feature of discourse in Safahat.

STRUCTURED ABSTRACT

Mehmet Âkif ERSOY had always been chasing for the ideal human and a liveable World. However, the conditions of the era were not the conditions that desired much for the Turkish people and the Islamic world. Besides the financial losses that started with the war environment, there was the loss of the moral virtues. In Safahat, Âkif both listened to the layers of the society and spoke to them. Safahat is not an art piece based on its own era. It is like a call for the Turkish nation. His works are like a real stage on which reality comes into life. In the art piece, besides criticizing of the loss of social values, indifference, laziness, poverty, ignorance, some advices are offered to get of these problems.

As a polyphonic masterpiece, Safahat is a text that should be read and understood in every era. It is not right to categorize Safahat as a single written type of literature, since Safahat is a polyphonic artwork with many subject, styles, narrations and valuable as a result of these.

Although there is a fictional world in the written narrations, Âkif goes beyond this fictional world. Since the narration was created from the real things, it includes historical information. The case of sincerity is the locus of point for Âkif's understanding of life and art. Besides the literary language, daily language was also used for the narration. This selected style is a simple Turkish that could be understood by the society. With

Turkish Studies

this, Âkif had the intention of education for a larger portion of the society. The fact that descriptions are everywhere in Safahat is the reflection of the realistic impressions to the speech. This type of narration is one of the indicators of Âkif's power of narration.

We can see the reflection of humans from every layer of the society. Any subject about family life and social life are selectively focused on, the existing problems are put forward. It is possible to hear the voice from every layer of the society consisting of a blind beggar, a sick student, an orphan who could not go to school because of poverty, a mother who lost her children, people that spent time playing games in coffee houses, a widow woman who died alone, the stranger not knowing anything around them, a woman who tried to keep her family together, real religious people who tried to rescue their people, villagers, town dwellers in Safahat.

Besides these, the voice of Muslim world, Europe, Arabia, The Balkans, Turkistan in Safahat. Moreover, Âkif uses his Akifian tone so that we can hear and understand the voice of the God. Âkif focuses on the ideal human in Safahat. According to him, as a clever creature, humans should use their mind as they should and should not waste their lives with meaningless works and bad habits. According to him, the life is a process which includes spiritual and intellectual need of the humans besides the physiological needs. However, humans' intellectual and spiritual needs are ignored in this rush. In fact, a human's feature of being human can only be achieved with a spiritual satisfaction.

The comparison of east and west can be seen at every level perceptibly and discretely in the art piece. The foundations, schools existing in the society hot far away from realizing their functions. Akif's ideal human is far different from the ideal society. One of the subject Akif focuses on to reach the civilization is to organize the educational institutions and educate new teachers. He wants the teachers to be efficient, faithful, decent and fair. Âkif shows in his most of the poems that the revolution achieved with virtue and science is the path to reach the ideal society.

On of the subjects Mehmet Âkif focuses on in Sahafat is what it religion and what it should be. He tells Islam as the religion of the life in his poems as a religious scholar. He often emphasizes that the situation in which Muslims were the reason of their ignorance. He tells that the societies who took the name of Muslim knew nothing about Islam, did not understand it and showed no effort to understand it. With this wrong perception, Islam turned into a religion only for the death. The responsible for this is not Islam, it is our ignorance and illiteracy and this perception is valid for all of the population of Islamic religion. The human he wants is the one who really understands Islam and live with it. Islam is not against science and civilization; it is actually against the ignorance.

Fighting at the ideal front, Mehmet Âkif suggests the cooperation of society and the intellectuals at any opportunity. Social development can only be achieved when intellectuals and society come together and the intellectuals show the society the right path. From this point of view, what is valuable for Âkif is useful science, useful literature and useful art.

Emphasizing the fact that the science and civilization of the West are the result of cooperation of society and intellectuals, the poet states that the secret of all the aspects that make human life better such as wealth, happiness, success is to work.

Âkif evaluates the perception of the West about the East in Safahat. He strongly criticizes the the silent attitude of the modern world against the torture and the indifference and their support for the torture. He focuses on the idea that Europe's perception about East and Islamic worlds should change.

Âkif, lists what should be done so that Turkish and Islamic world could reach the desired development level. He often focuses on the necessity of benefitting from positive sciences, because a nation reaches the desired development level if it develops in every aspect. Literature should also fulfill its responsibility in this development process, because the purpose of art and literature should be to educate a nation. Literature should give hope to a nation and make the nation live it. Literature should also be a living literature.

Despite these negative events, Mehmet Âkif is still full of hope, because hopelessness contradicts with his belief. One day, the expected reborn will take place. Survival will be possible via getting rid of ignorance, laziness and hopelessness. With working, science, literature, unity, the model of ideal human and society will come into existence. As a result, Safahat is a polyphonic master piece in which all these emotions and ideas are narrated, and more importantly the knowledge of life is reflected.

Keywords: Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, Society, Polyphony, Discourse.

Giriş

Sanat eserinin onu oluşturan sanatçıyı yansıtmaya niteliği vardır. Doğal olarak eser, sanatçının yaşama bakış açısının, düşünsel alt yapısının, duruşunun bir yansımasıdır. Bir edebî söylem olarak Safahat da Mehmet Âkif'in duygu ve düşünce dünyasının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Safahat'ı oluşturan edebî türün bile işlevsel olduğu görülür. Safahat'ta tek sesli bir şiir yapısından ziyade çok sesli bir öykü yapısı hâkimdir. Bu nitelik Âkif'in toplumcu-faydacı sanat anlayışının bir sonucudur. Çünkü Âkif, **ben**'in değil **biz**'in peşindedir.

Safahat'ın içindeki sesleri duymak, onları anlamak bugün için de geçerliliğini yitirmeyen bir gerçekliktir. Çünkü Mehmet Âkif, sadece dönemine değil yaşanan her zamana, her insana seslenmektedir.

Yedi kitaptan oluşan Safahat'ın birinci kitabı eserle aynı adı taşır. Bu bölüm, 44 şiirden oluşmaktadır, bu şiirlerinde şair, toplumcu bir bakış açısıyla toplumun tabakalarından manzaralar sunmuştur. Kitabın başında yer alan bölüm, okuyucuyla doğrudan bağlantı kurma amacıyla yapılan bir açıklama ve eserini oluşturan bakış açısının bir değerlendirmesi niteliğindedir. "*Bana sor sevgili kaari, sana ben söyleyeyim ne hüviyette şu karşında duran eş'arım: Bir yığın söz ki samimiyyeti ancak hüneri; Ne tasannu bilirim, çünkü, ne san'atkârım, Şiir için "göz yaşı" derler; onu bilmem, yalnız, Aczimin giryesidir bence bütün asarım! Ağlarım, ağlatamam; hissederim söyleyemem, Dili*

Turkish Studies

yok kalbimin bundan ne kadar bîzârım! Oku, şayed sana hisli bir yürek lâzımsa; Oku, zîrâ onu yazdım iki söz yazdımsa.” derken şair aslında söylediklerinin ve söyleyeceklerinin ipuçlarını vermektedir.

Samimiyet olgusu, Âkif’in hayat ve sanat anlayışının odak noktasıdır. Orhan Okay, bu durumu, “Âkif’in büyük kitlelere hitap edebilmesindeki başarısını, milletimizin hemen her neslinde sevilmesinin sebebini bu samimiyetinde aramak lâzımdır.” sözleriyle ifade eder. (Okay, 2005, s. 21)

Bu bölümün ilk şiiri **Fatih Camii’dir**. Burada Âkif ‘in camiye bakış açısının yanı sıra caminin Türk ve İslam toplumlarındaki yeri ve önemi de karşımıza çıkmaktadır. Âkif, camiye anlatırken yaptığı geri dönüşlerle de yetişme tarzının izlerini okuyucuya yansıtır. Âkif’in camiye olan sevgisinin arka planında çocukluk hatıraları ve babası vardır. Âkif, camiye ibadet yeri olmasının yanı sıra halkla buluştuğu bir kürsü olarak da görmüştür. **Süleymaniye Kürsüsünde** ve **Fatih Kürsüsünde** Âkif’in caminin toplumsal değerinden yararlanma yoluna gittiği şiirler arasındadır. Cami; birliğin, bütünlüğün aynı inanç ve duygu etrafında buluşmanın uzamsal sembolüdür.

Betimlemelerin şiirlerin tamamında somut olarak karşımıza çıkması, gerçekçi izlenim öğelerinin söyleme yansımasıdır. **Hasta** adlı şiirinde şair, dönemin yaygın hastalığı olan verem ve onu yaşayan birinin duygularını, durumunu, tek yönlü bir bakış açısıyla değil, çok yönlü bir bakış açısıyla ortaya koymuştur. Şair, toplumda var olan problemi ortaya koyarken çaresiz, kimsesiz hasta bir genci yalnız bırakan, onu ölüme iten duyarsızlığı da eleştirir:

“Yok, yok, beni tâ,

Götür İstanbul’a bir yerde bırak ki: Gureba,

- Kimsenin onlara aldırmadığı bir sırada-

Uzanıp ölmeye bir şilte bulurlar orada!”

Küfe adlı şiirinde de Âkif yine toplumda yaşanan bir manzarayı dikkatlere sunar. Şiirde Âkif, yoksulluk sebebiyle okuyamayan ve daha küçük yaşta ailesini geçindirme sorumluluğunun yüklendiği Hasan’ın öyküsünü anlatır. Hasan’ın isyanı, aslında Âkif’in de isyanı gibidir. Bu isyan, toplumda yaşanan bir gerçekliğin ve duyarsızlığın çok yönlü bir ifadesidir.

Durmayalım, şairin daha sonra da sıkça üzerinde duracağı bir konuyu; çalışmanın, gayretin önemini Sadi’den yaptığı bir kıssa ile örneklendirerek anlattığı bir şiirdir. Çalışmanın insan için çağın bir gereği olduğu, tembelliğin ise bir ölüm niteliğinde olduğu, bu şiirde kesin ifadelerle verilir. Bu şiir Türk-İslam dünyasının bireylerine yapılan bir çağrıdır.

Hasır adlı şiir yine toplumsal bir eleştiriye yansıtır. Şiirin konusu yaşlı, kimsesiz ve yoksul bir kadının ölümüdür. Yoksulluk toplumun bir gerçeğidir. Çevresinde yaşanan yoksulluğun yarattığı elemeler, toplumun duyarsızlığı Âkif’i derinden etkilemektedir. **Seyfi Baba**, **Kör Neyzen** yine bu ilgisizliğin eleştirildiği şiirlerdir.

Şair bir sonraki şiirinde yani **Geçinme Belası**’nda hayatın ne kadar zor olursa olsun yine de insanda her durumda bir yaşama arzusunun bulunduğunu ortaya koyar. Hayat, insanın gözünde her şeye rağmen yaşanmaya değerdir:

“Her devresi bir devr-i azab olsa hayatın,

Râzisi değildir yine bir türlü mematın,

Ömr olsa da binlerce tekâlif ile meşhûn,

İnsan yaşamaktan yine memnun yine memnun!”

Bu metinde hayatın anlamının ve amacının sadece geçinmek için bir savaş vermek olmaması gerektiğini vurgulayan Âkif, yine toplumsal bir yoksulluğun eleştirisini yapar. Ona göre hayat, insanın fizyolojik ihtiyaçlarının yanı sıra ruhsal ve düşünsel ihtiyaçlarının da bulunduğu bir süreçtir.

Ancak insanın düşünsel ve ruhsal ihtiyaçları bu koşturmaca içerisinde göz ardı edilmektedir. Oysaki insanın insan olma özelliği ancak manevi bir doygunlukla ortaya çıkabilmektedir. İnsan, fizyolojik ihtiyaçlarını gidermeye çalışırken asıl amacından uzaklaşmakta ya da onu düşünmeye hiç fırsat bulamamaktadır.

Meyhane ve Mahalle kahvesi adlı şiirlerde ise kötü alışkanlıkların insanı hayatın anlamından uzaklaştırdığını ve aile ve toplum hayatını da olumsuz olarak etkilediğini Âkif, resmederek ortaya koyar. Âkif, manzumelerinde **ideal insan** modeli üzerinde durur. Ona göre insan, akıllı bir yaratık olarak aklını gerektiği gibi kullanmalı, hayatını boş işlerle ve kötü alışkanlıklarla heba etmemelidir.

Bu bölümde toplumun her kesiminden insanın izlerini buluruz. Aile hayatı ve sosyal hayata dair her konu titizlikle ele alınır, var olan yanlışlıklar ortaya konulur. Hasta, yaşlı, kimsesiz insanlar, dilenciler, öksüz çocuklar, çocuğunu kaybeden bir annenin yaşadıkları, hürriyet, baskı, yoksulluk, ölüm gibi birçok konu bu bölümde ele alınır.

Süleymaniye Kürsüsünde yine içerisinde birçok konunun işlendiği bir bölümdür. Eserin giriş bölümü doğu-batı karşılaştırmasıyla başlar. Yaşam standardının düşük olduğu semtlerin, sokakların, evlerin ironik bir dille tasviri yapılır. Ahmet Kabaklı, realist ve naturalist tasviri nazımında ilk defa kullanan şairin Âkif olduğunu söyler. (Kabaklı, 2006, 97) Bu bakış açısı bu bölümde de kendisini hissettirir. Âkif, Avrupa'daki durumu daha sonra Berlin Hatıraları'nda net olarak ortaya koyacaktır.

Süleymaniye Kürsüsünde yine camii figürü, karşımıza çıkar. Bölüm, Süleymaniye Camisi'nin betimlemesi yapılarak başlar. Âkif, camiye inanç, estetik ve mimari açısından değerlendirir. Caminin mimarisindeki estetik, sanat ve matematik en küçük ayrıntısına kadar verilir. Caminin, estetik değerlendirmesinden sonra dinî duygular aktarılır. Cami figürü ile birlik duygusu, ortaya çıkar. Aynı sevgi etrafında birleşen, bütünleşen insanın Allah'la buluştuğu, duaların, ortak sesin yayıldığı dinî bir mekânın tasviri yapılır.

Caminin, dinî işlevinin yanı sıra Âkif, sosyal işlevinden de faydalanmış, topluma ulaşma, millete seslenme yeri olarak görmüştür. Bu metinler, savaş sırasında Âkif'in camilerin kürsülerinde millete yaptığı çağrı metinleridir. Kürsüdeki hocayı konuşturan Âkif, bu bölümde birçok konudan bahsedecektir. Türk- İslam dünyasının durumu, oraları gezen aydın bir din adamının bakışından yansıtılır.

Dönemin İstanbul'unda olabildiğince başıbozukluk hâkimdir. Kurumlar, okullar, işlevini gerçekleştirmekten uzaklaşmıştır. Durum içler acısıdır, Âkif'in istediği ideal insan, ideal toplumdan çok uzaktır. Âkif, burada toplumun umarsızlığından, duyarsızlığından yakındır. Elden geldiğince toplumu uyarmaya, uyandırmaya çalışır. İstanbul'un durumu anlatıldıktan sonra Rusya'da yaşayan Türk- İslam toplumlarının durumu aktarılır:

*“O zaman Rusya'da hâkimdi yaman bir tazyik...
Zulmü sevdirmek için var mı ya bir başka tarik?
Düşünen her kafanın mutlaka ezilmektir sonu!
Medenî Avrupa, bilmem, niye görmezdi bunu?”*

Bütün bu işkencelere, baskılara, zulümlere rağmen Âkif, yine de ümitlidir. Bir gün bütün bu olumsuzluklara rağmen beklenen yeniden doğuş gerçekleşecektir:

*“Sanyorlar kafa kesmekle, beyin ezmekle,
Fikr-i hürriyet ölür. Hey gidi şaşkın hazele!
Daha kuvvetleniyor kanla sulanmış toprak:
Ekilen gövdelerin hepsi yarın fişkiracak!”*

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/30

Kurtuluş, cehaletten, tembellikten, ümitsizlikten kurtulmakla olacaktır. Çalışmayla, ilimle, edebiyatla, birlik bütünlükle ideal insan ve toplum modeli ortaya çıkacaktır. Âkif'in istediği ve aradığı insan ve toplum modeli eserde örnek olarak verilmiş, üzerinde sıkça durulmuştur. Japonya, Müslüman olmamasına rağmen Âkif'in örnek bir millet olarak sunduğu bir modeldir. “Çünkü Japonlar, yirminci asrın en çok yıkılmış, harab olmuş milleti olmasına karşılık, yıkılışın süratiyle ayağa da kalkmış bir millettir.” (Erbay, 2011, s. 90)

“Sorunuz, şimdi Japonlar da nasıl millettir?

Onu tasvire zafer-yâb olamam, hayrettir!
 Şu kadar söyleyeyim: Dîn-i mübinin orada,
 Rûh-i feyyazı yayılmış, yalnız şekli Buda.
 Siz gidin, safvet-i İslâm'ı Japonlarda görün!
 ... Müslüman denmek için eksikliği ancak tevhîd. ...
 Medeniyet girebilmiş yalnız fenniyle...
 O da sahiplerinin lâhik olan izniyle.
 ... Garbın eşyası, eğer kıymeti hâizse yürür;
 Moda şeklinde gelen seyvie gümrükte çürür.”

Âkif'in ele aldığı konulardan biri de dinin ne olduğu ne olması gerektiğidir. O, Müslümanlığın hayat dini olduğunu bir din âlimi sıfatıyla şiirlerinde işler. O, birçok manzumesinde dine bakış açısının yanlışlığı üzerinde durarak doğrusunun ne olduğunu tüm açıklığıyla ortaya koyar. Müslümanların içinde bulunduğu durumun sebebinin cehalet olduğunu sık sık vurgular. Adı Müslüman olan toplumların Müslümanlığı bilmediğini, anlamadığını, anlamak için de herhangi bir çaba göstermediklerini ifade eder. Bu yanlış bakış açısıyla İslamiyet, sadece ölümler için olan bir din hâline gelmiştir. Bunun sorumlusu İslamiyet değil, bilgisizliğimiz, cehaletimizdir. Ve bu bakış açısı tüm İslam âlemi için geçerli bir durumdur:

“Görenek hem yalnız Çin'de mi salgın; nerde!

Hep musâb âlem-i İslâm o devasız derde.
 ... "Böyle gördük dedemizden!" sözü dînen merdûd:
 Acaba sâha-i tatbiki neden nâ-mahdûd?
 Çünkü biz bilmiyoruz dîni. Evet, bilseydik,
 Çâre yok, gösteremezdik bu kadar sersemlik...”
 Yoksa bir maksad aranmaz mı bu âyetlerde?
 Lâfzı muhkem yalnız, anlaşılın, Kur'ân'ın:
 Çünkü kaydında değil, hiçbirimiz ma'nânın:
 Ya açar Nazm-ı Celîl'in, bakarız yaprağına;
 Yâhud üfler geçeriz bir ölünün toprağına.
 İnmemiştir hele Kur'ân, bunu hakkıyla bilin,
 Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için!”

Âkif, halk aydın birlikteliğini bu şiirde de vurgular, gelişme ancak aydın ve halkın el ele vermesiyle, aydının halka doğru yolu göstermesiyle mümkün olacaktır:

“Daha yüksek mi aceb şarkı ezen fitratlar

Kâbiliyetçe? Hayır, ben buna asla kanmam.
 Adam ister yalnız etmeye bir kavmi adam!
 Doğru yol işte budur, gel, diye sen bir yürü de,
 O zaman bak ne koşanlar göreceksin sürüde!”

Turkish Studies

Süleymaniye Kürsüsünde adlı bölümde şair, ayrılıkçı fikirlere karşı bir duruş sergiler, Arnavutluk isyanı, Arabistan'daki durum, İslam'ın geleceği için zarar verici bir niteliğe bürünmüştür. Yaşanan isyanlar, kaybedilen topraklar, memleketin hâli, bu bölümde aktarılır:

“Vatanın takati yoktur yeniden ihmâle:

*Dolu dizgin gidiyor baksana izmihlale!
Ey cemâat, uyanın elverir artık uyku!
Yok mu sizlerde vatan nâmına hiçbir duygu?
Düşmeden pençesinin altına istikbâlin,
Biliniz kadrini hürriyyetin, istiklâlin.
Müslümanlık sizi gayet sıkı, gayet sağlam,
Bağlamak lâzım iken, anlamadım, anlayamam,
Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
Fikr-i kavmiyyeti şeytan mı sokan zihnimize?
Birbirinden müteferrik bu kadar akvamı,
Aynı milliyetin altında tutan İslâm'ı,
Temelinden yıkacak zelzele kavmiyyettir.*

Fikir cephesinde çalışan Âkif, her fırsatta aydın kesimle halkın birlikteliğini önerir. Bu açıdan, faydalı ilim ve faydalı edebiyat, faydalı sanat, onun için kıymetlidir. Bu bölümde yapılan değerlendirmeler ve eleştiriler, bu bakış açısıyla yapılır:

“Niye ilmin adı yok koskoca millette bugün?

*Çünkü efkâr-ı umûmiyye aleyhinde bütün;
Çünkü yerleşmek için gezdiği yerlerde fûnûn,
Önce gayetle büyük hürmet arar, sonra sükûn.
Asr-ı hâzırda geçen fenlere sahip denecek,
Bir adam var mı yetişmiş içinizden bir tek?”
Edebiyat çevreleri içinse Âkif'in söylemi oldukça serttir:
“Heyhat! Kimi Garbın yalnız fuhşuna hasbî simsar;
Kimi, İran malı der, köhne alır, hurda satar!
Eski dîvanlarınız dopdolu oğlanla şarab:
Biradan, fahişeden başka nedir şi'r-i şebab?
Serseri: Hiçbirinin mesleği yok, meşrebi yok;
Feylesof hepsi; fakat pek çoğunun mektebi yok!”*

Bu bölümde de yine halkı dikkate almayan, Batı'nın her hâliyle taklit edilmesine inanan ve bunu teklif eden kesime yönelik eleştiri vardır. Onları eleştirirken Âkif, İslamiyet'in gelişmeye tahammül edemeyen bir din olmadığını anlatır. O günkü hâliyle yaşanan dinin, İslam'ın asıl anlamından çok uzak olduğunu İslam tarihinden örnekler vererek ortaya koyar. Onun istediği insan, İslamiyet'i gerçekten anlayan, yaşayan insandır. İslamiyet, ilme ve medeniyete karşı değildir, cehalete karşıdır. Âkif, bunu vurgular, anlatır. Gelişmenin sırrı kendimizdedir.”*Bu bakımdan Doğu'nun ya da Âkif'e göre söylemek gerekirse Şark'ın ayakta durabilme koşulları kendi irfanı ve vicdanı ile inşa ettiği bir uygarlık düzeyiyle ilgilidir.*” (Polat, 2012, s.189) Ve Âkif, uygarlık anlayışını şu dizelerle ifade eder:

“Sırr-ı terakkinizi siz,

*Başka yerlerde taharriye heveslenmeyiniz.
Onu kendinde bulur yüксеlecek bir millet:
Çünkü her noktada taklîd ile sökmez hareket*

*Alınız ilmini Garb'ın, alınız san'atini;
Veriniz hem de mesaînize son sür'atini.*

Hakkın Sesleri adlı bölümde ise Âkif, Balkan Savaşı'nın kaybedilmesiyle birlikte yaşanan hâli gözler önüne serer. Burada Kuran'dan alınan ayetler ve açıklamaları vardır. Allah'ın sözlerinden hareketle Âkif, isyanlarını, hayal kırıklıklarını, içsel çatışmalarını yatıştırır: “**Leyse-lil- insâni illâ-mâ-seâ**” derken Allah, insanın kurtuluşunun çalışmasıyla olacağını söylemiştir. Âkif, bu ilâhî sözle, isyanını, feryadını dindirir.

Kaybedilen topraklar, yaşanan facialar, bu durumun sebepleri yer yer şiirlerinde verilir, Âkif'in isyanı, çığılığı olur. Tembellik, vurdumduymazlık, ümitsizlik, içimizdeki beyinsizlerin sebep olduğu felaketler, cehalet, ayrılık fikri, bu şiirlerde işlenir. İçinde bulunulan durumun sebepleri ve sonuçları ortaya konulur. O; bir fikir adamı, fikir askeri olarak yine milleti için savaşır.

Fatih Kürsüsünde, Safahat'ın 4. Kitabıdır. Vaiz Kürsüde adlı bölüm, önceki şiirlerde anlatılanların bir özeti gibidir. Bu bölümde Âkif, önceki şiirlerde ele alınan sorunları tek bir metin hâline getirmiştir. Tekrarların sıklığı, dönemin toplumsal durumunun ve Âkif'in bakış açısının bir göstergesidir. Var olan durumun ortaya konulması ve çözüm önerilerinin sık sık tekrar edilmesi Âkif'in söyleminin ve amacının göstergelerindedir. Konuların birbiriyle olan ilintileri sebep- sonuç cümleleriyle ortaya konulmuştur.

Bu bölümde karşımıza çıkan şu cümle aslında Âkif'in söyleminin bir özeti niteliğindedir:

“Bekayı hak tanıyan, sa'yi bir vazife bilir;

Çalış, çalış ki, bekaa sa'y olursa hak edilir.”

Bati'nın elde etmiş olduğu gelişmişliğin sebebinin çalışmak olduğu anlatılır.

“Bakın mücahid olan Garb'a şimdi bir kerre:

Havâya hükmediyor, kaani olmuyor da yere.

Dönün de âtil olan Şark'ı seyredin: ne geri!

Yakında kalmyacak yeryüzünde belki yeri!”

Bati'nın ilminin, medeniyetinin hep birlikte çalışmanın eseri olduğunu anlatan şair, refahın, mutluluğun, başarının, kısacası insan hayatını güzelleştiren tüm unsurların sırrının çalışmak olduğunu ifade eder. Bunun karşılığı olan tembelliğin sonuçları ise şöyle sıralanır:

“Zaman zaman görülen âhiret kılıklı diyor;

Cenâzeden o kadar farkı olmayan canlar;

Damarda seyri belirsiz, irinleşen kanlar;

Sürünmeler, geberip gitmeler, rezâletler,

....

Dilencilikle yaşar derbeder hükûmetler;

Esâretiyle mübâhî zavallı milletler;

Harâbeler, çamur evler, çamurdan insanlar;

Ekilmemiş koca yerler, biçilmiş ormanlar;

Durur sular, dere olmuş helâ-yı câriler;

Isıtmalar, tifolar, türlü mevt-i sâriler;

Hurâfeler, üfürükler, düğüm düğüm bağlar;

Mezar mezar dolaşıp hasta baktıran sağlar...

Atâletin o mülevves teressübâtı (tortusu)bütün!

Nümüne işte biziz... Görmek isteyen görsün!

Turkish Studies

Bütün bunlar tembelliğin sonuçlarıdır. Âkif, geçmişi zaferlerle dolu bir milletin bu hâle gelmesine isyan eder. Bu bölümde Âkif, yaşananların yanlış bir şekilde “kader” olarak değerlendirilmesine karşı çıkar. Tevekkül fikrinin yanlış anlaşıldığını örneklerle anlatır:

“Kadermiş!” öyle mi? Hâşa, bu söz değil doğru:

*Belâmi istedin, Allah da verdi... Doğrusu bu.
Talep nasılsa tabîi, netice öyle çıkar,
Meşîyyetin (irade)sana zulmetmek ihtimali mi var?
“Çalış!” dedikçe şeriat, çalışmadın, durdun,
Onun hesâbına birçok hurâfe uydurdun!
Sonunda bir de “tevekkül” sokuşturup araya,
Zavallı dini çevirdin onunla maskaraya!”*

Âkif, birçok konuda olduğu gibi tevekkül olgusu üzerinde düz yazılarında da durmuştur. Tevekkül anlayışının ön şartının çalışmak olduğunu vurgulamıştır. “Biz tevekkülün gerçek anlamını murat ediyoruz. O da meşru bir gayeye, meşru bir maksada doğru yürürken hiç fütür getirmemek; İlâhî yardımın tecellisinden emin olarak durmadan ilerlemektir.” (Ersoy, Mehmed Âkif, s. 298)

Âkif, bu manzumelerinde İslamiyet’in ne olduğunu da anlatır. İslam’ın istediği ideal insan bu metinlerde de karşımıza çıkar. Âkif, bilinçsiz, bilgisiz olan toplumu her açıdan bilgilendirme amacıyla, ele aldığı her konuyu örneklendirerek, halkın anlayacağı temiz bir Türkçe ile hissederek, yaşayarak yazar. Âkif’in medeniyete ulaşmak için önemle üzerinde durduğu bir konu da eğitim kurumlarının düzenlenmesi, öğretmen yetiştirilmesidir. O, öğretmenlerin liyakatli, imanlı, edepli, vicdanlı olmasını ister. Bu dört özelliği bünyesinde bulunduran öğretmen, görevini gerektiği gibi yapacaktır.

Son bölümde vatanın içinde bulunduğu durumu önemsemeyen, duyarsız insanlara yönelik olarak Âkif, Balkan faciasından çeşitli sahneler sunar: Balkanların savaş sonrasındaki görünüşü olanca açıklığı ve korkunçluğuyla ortaya konur. Edirne’den başlayarak, Gümölcine, Kosova Pirzerin, İpek, Yakova, Selanik, Serez’in zemini “hün-ı İslam’a’ boyanmıştır. Balkanlar elimizden gitmiştir. Giderken de milyonlarca insan, katledilmiş, evler, köyler yakılmış, işkenceler altında insanlar perişan edilmiştir. Acımasızca katledilen insanların kanıyla Arda Nehri kıpkızıl akmaktadır. Âkif, bu sahneleri aktarırken orada ölenler için yanar, ağlar, duyarsızlığa isyan eder.

Bu bölüm Âkif’in duasıyla biter. Vatanın, bayrağın, dinin bekası için yapılan dualardır bunlar.

Berlin Hatıraları, Berlin’e bir görev sebebiyle giden Âkif’in orada edindiği izlenimleri eleştirel bir bakış açısıyla karşılaştırmalı olarak ortaya koyduğu bir eserdir. Mehmet Âkif, 1914 yılı sonunda devlet tarafından görevlendirilerek Almanya’ya giden bir heyet içerisinde Berlin’e gitmiştir. Üç ay orada görev yapan Âkif, savaş sırasında Almanlara esir düşen Müslüman askerlerle uzun konuşmalar yapmıştır. (Düzdağ, 2004, s. 54-55)

Berlin’e giden şair, orada gördüğü yaşam standardını yaşadığı yerlerle karşılaştırır. Kahve, otel, sokak, lokanta, kısacası toplum hayatına ilişkin yerler, hayatı kolaylaştıran unsurlar, Âkif’in gözünden aktarılır. Almanların, insan hayatına ve toplum düzenine verdikleri önem, bu şiirde karşımıza çıkar. Orada gördüklerini memleketi ile karşılaştırarak kendine özgü bir dille yani Âkifçe anlatır:

“Çamur bu beldede âdet değil ne kış ne de yaz.

*Geçende haylice kar yağdı Berlin’in içine;
Bıcık bıcık olacakken takır takırdı yine.*

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/30

*Merak edip soruverdim, “bırakmayız” dediler!
-Bırakmayın, güzel amma, kar yağar durursa eğer?
“Bırakmayız!” sözü aynen tekerrür etmez mi?
Evet, bu sözde nümâyân heriflerin azmi.”*

Oradaki durumu bu cümlelerle aktaran Âkif, bizdeki durumu ise şöyle tasvir eder:

“ Bizim diyara biraz kar düşünce zor kalkar.

*Mahalle halkı nihayet kalırsa pek muztar,
“Lodos duasına çıkmak gerek...” denir, çıkılır.
Cenâb-ı Hak da lodos gönderir, fakat bıkalır:
Çamur yağınları peyda olur ki mühliktir...”*

Bu bölümde Almanya’da bir kahvede karşılaştığı oğlunu savaşta kaybeden bir Alman kadınının hislerine ortak olan bir Âkif buluruz. Bu mısralarda Akif’in ince bir sitemi dikkat çekicidir; sevince, mutluluğa hasret kalan, yabancı kalan Müslüman yüreği, masumun üzüntüsüne, kederine kayıtsız kalamayacaktır:

“Sürura kalsa da bigâne Müslüman yüreği;

Bilir teessür-ü mâsum önünde inlemeyi.”

Ölen kişi yabancı da olsa vatanı için ölümü göze alan bir insandır. Âkif, vatanı için ölmenin bir şeref olduğunu, Anadolu’da bu durumda olan ailenin sayısının bile bilinmediğini, Tunus’ta, Cezayir’de Kafkasya’da bu durumda olan nice annenin olduğunu söyler. Afrika’dan Fransız askerleri tarafından getirilip savaşmak zorunda bırakılan insanları da anlatır. Onların durumu içler acısıdır. Çünkü onlar, vatan uğruna değil başkalarının amacına hizmet etmek için hayatlarını feda etmektedirler:

“Kimin hesabına ölmüş, desin de inlemesin,

Anarken oğlunu, biçare yahut erkeğini?

...

Ne milletin şerefi için, ne kendi şânın için!

Fedâ- yı can edeceksin adüvv –ü cânın için”

İngiltere’nin, Rusya’nın, kendi amaçları uğruna söndürdükleri, sömürdükleri Asya’da ise durum farklı değildir, buralarda yaşayan ya da yaşamaya çalışan insanlar, hâkim güçler için her durumda birer sömürge durumundadır:

“Hayâtı, rûhu soyulmuş yığın yığın ecsâd

Verir de hepsini kalmazsa hiç mi hiç parası;

Damarlarındaki son damlanın gelir sırası...”

Aslında bu bölümde işlenen konular Âkif’in 1. Dünya Savaşı sırasında Almanlara esir düşen Müslüman askerleri bilinçlendirmek amacıyla Almanya’da yaptığı çalışmaların bir özeti gibidir. O, savaş sırasında âdeta bir asker gibi çarpışmış, üzerine düşen vazifeleri fazlasıyla yerine getirmiştir. Âkif, fikir cephesinde gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında milleti, dini için çalışmaktan vazgeçmemiştir.

Bu bölümde Âkif, Batı dünyasının doğuya bakış açısını da değerlendirir; medeni dünyanın yapılan zulümler karşısındaki sessizliğini, duyarsızlığını daha da ötesi desteklemesini şiddetle eleştirir. Avrupa’nın Doğu’ya ve İslam dünyasına bakış açısının değişmesi gerektiği üzerinde durur. Süleymaniye Kürsüsünde’de işlenen “beyin-kalp”, “halk-aydın” birlikteliği burada da ele alınır ve

önemi üzerinde durulur. Toplumda ortaya çıkan ayrılıkçı düşünceler sonucunda milletin perişan bir durumda olduğu şu dizelerle ifade edilir:

“Bizim düşünceler amma sizinkinin aksi!

Demim beraber iken şimdi ayrılır hepsi!”

“O râbitayla giderken sizin teâliniz:

Bu tefrikayla perişan bizim ahâlmiz.”

Âkif, Türk ve İslam dünyasının istenen gelişmişlik düzeyine ulaşabilmesi için yapılması gerekenleri sıralar. Pozitif bilimlerden faydalanmanın gerekliliği üzerinde duran şair, sadece bu bölümde değil birçok şiirinde bu konuyu gündemine alır. Çünkü bir millet, her yönüyle gelişme gösterirse istenen gelişmişlik düzeyine ulaşılacaktır. Edebiyat da bu ilerlemede kendi üzerinde düşen görevi hakkıyla yerine getirmelidir. İster eski ister yeni olsun fayda sağlamayan, işe yaramayan sanat da gerekli değildir: Çünkü sanatın, edebiyatın amacı milleti eğitmek olmalıdır:

“ ne kaldı? Bir edebiyâtımız mı? Vâ- esefâ!

Bırak ki ettiği yoktur bir ihtiyâca vefâ;

Ya rûh-u milleti efsunluyor, uyuşturuyor;

Ya sînelerdeki hislerle çarpışıp duruyor!

Şarap kokar bütün eslâfın en temiz gazeli.

Beş altı yüz sene “sâki” havâ-yı müptezeli,

Sinir bırakmadı Osmanlılarda gevşemedik!”

Edebiyat, millete ümit aşılmalı, yaşatmalıdır. Edebiyat da yaşayan bir edebiyat olmalıdır. Ancak eski ve yeni edebiyat, bu ilkelerden uzaktır. O bu değerlendirmeleri ve eleştirileri yaparken, sanata, edebiyata fayda açısından yaklaşır:

“okur yazar” denilen eski baş belasından

Olunca ümmet-i merhûme büsbütün mey’ûs;

Muhîti fikrine çullandı kanlı bir kâbûs.

Çekilse: Arkada mâzî denen leyâl-i azâp;

Atılsa: önde bir âtî ki dalga dalga serâp!”

Yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen yine de ümidini kaybetmez Âkif. Çünkü ümitsizlik onun inancına ters düşen bir duygudur. Herşeye rağmen o, İstiklal Marşının heyecanı, ümidi ve söylemiyle milletine şöyle seslenir:

“Korkma!

Cehennem olsa gelen göğsümüzde söndürürüz;

Bu yol ki hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz!

Düşer mi tek taşı, sandın, harîmi-nâmûsun?

Meğerki harbe giren son nefer şehîdolsun.”

Şu karşıımızdaki mahşer kudursa çıldırsa;

Denizler ordu, bulutlar donanma yağdırsa;

Bu altımızdaki yerden bütün yanardağlar,

Taşıp da kaplasa âfâkıcıbir kızıl sarsar;

Değil mi cebhemizin sînesinde îman bir;

Sevinme bir, acı bir, gâye aynı, vicdan bir;

Değil mi sînede birdir vuran yürek... Yılmaz!

Cihân yıkılsa, emin ol, bu cephe sarsılmaz!”

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

Volume 12/30

Safahat'ın 6. Kitabı olan **Âsım**'ın başlangıcında evlilik, aile hayatı, eşlerin birbirlerine karşı sorumlulukları gibi konular, irdelenir, toplumunda var olan yanlışlıklar ve yozlaşmalar günlük konuşma diliyle aktarılır. Seçilen bu biçim, halkın anlayacağı sade bir Türkçedir. Bununla da Âkif, halkın geneline yönelik bir eğitim amacını taşımaktadır. Âsım'ın "*Yazılması ve yayınlanması Millî Mücadele ve sonrasında 1919-1924 yılları boyunca sürmüştür.*" (Düzdağ, 1987, s. 93)

Oğlu Emin Âkif Ersoy, hatıralarında Âsım'ın Mehmet Âkif için değerini şu sözlerle ortaya koyar: "*Mehmet Âkif'in Safahat adı altında kaleminden süzülen 7 ciltlik eserleri arasındaki altıncı kitap (Âsım)'a verdiği emek çok fazla ve pek kıymetlidir. Ankara'daki Taceddin Mahallesi'nde tamamladığı bu cilde Yunan Harbi başında başlamıştır. Diğer yazıları hakkında büyük tevazu gösteren şair, Âsım'ı şaheser olarak kabul ederdi. Aruz vezninin Türk Edebiyatı'nda bu kitapta vasıl olduğu bu tekâmülüne, zarafetine kendisi bile imreniyor, cidden sanatkârane işlediği manzumeleriyle iftihar ediyor, gurur duyuyor idi.*" (Ersoy, 2010, s. 42-43)

İlerleyen kısımlarda ise Âkif, yine yurdunun içinde bulunduğu durumu bütün açıklığıyla Köse İmam'ın ağzından yansıtabilir. Vatanının derdiyle dertlenen Âkif'in "afakını saran binlerce sıcak kül yığını"dır: Onun acısı, bu dizelerde dışa vurulur:

"Yurdu baştanbaşa vîrâneye dönmüş Türk'ün;

*Dünkü şen, şâtur ocaklar yatıyor yerde bugün,
Gündüz insan sesi duymaz, gece görmez bir ışık,
Yolcu haykırsa da baykuş gibi çılgık çılgık."*

Âkif, Türk milletinin içinde bulunduğu durumu olanca açıklığıyla yaşanan olaylar vasıtasıyla aktarır:

"Sıtmadan boynu bükülmüş de o dimdik Türk'ün,

Düşünüp durmada öksüz gibi küskün.

Değişik sanki o arslan gibi ırkın torunu!" derken şair Türk milletinin geçmişiyle hâli arasında karşılaştırmalar yapar ve o günkü durumu da en ince ayrıntısına kadar aktarır. Halkın yoksulluk sebebiyle içinde bulunduğu durumun tasviri, hiçbir şair tarafından bu derece etkili ve gerçek bir biçimde anlatılmamıştır. Âkif'in toplumdan uzak olmadığını göstergeleri olan bu anlatım tarzı, hayal edilerek yazılabilecek bir durum değildir. Somut olarak ortaya konan ve okuyucuyu etkisi altına alan bu anlatım, Âkif'in anlatım gücünün de göstergelerindedir.

Oğlu Emin Âkif, hatıralarında bu konudan da söz etmiştir: "*İşte o zamanlar Ankara'da tertip edilen derme çatma güreşler onun pek canını sıkıyor. Sırtı yere gelmeyen gürbüz Türk neslinin Harbi Umumi'den, Balkan Harbi'nden hele mütareke senelerini takip eden Yunan Harbi yıllarında hastalık, açlık, sefalet yüzünden düştüğü derin inkıraza candan yantıyor. O da pek cılız ve aç pehlivanlarının üç beş kuruş uğrunda acayip bir şekilde boğuşmaları onu yaralıyordu. Mehmet Âkif'e taassup isnat edenler olmuştur. Hâlbuki o hiçbir zaman ne mürteci ne de softa fikirli idi. Onun yalnız başka şekilde tezahür eden taassupları kendine has görüşleri vardı. Sıhhaten ve bedenen inkıraz etmekte olan nesil onu çileden çıkarıyor. Birçok cehaletlerin, suiistimallerin de rol oynadığı bu inkıraza ne kadar üzülyordu.*" (Ersoy, 2010, s. 74)

Âsım'da geçmişle bugünün karşılaştırılması yapılırken inancın, eğitimin durumu da karşılaştırılır. Toplumdaki çöküntüye sebep olan unsurlar, birer birer anlatılırken yapılan durum tespiti içler acısıdır:

"Köylünün bir şeyi yok, sıhhati, ahlakı bitik;

Bak o sırtındaki mintan bile tiftik tiftik.

...
*Nerde evvelki acaba refahın onda biri?
 Dam çökük, arsa rehin, bahçeyi icrâ ister;
 Bir kalem borca bedel faizi defter defter!”*

Âsım’da dönemin Batılılaşma sorunu da irdelenir. Âkif’in istediği medeniyet ve eğitim aydın ve halkın el ele verdiği halka inen, halkı dikkate alan bir eğitim modelidir. Milleti kurtaracak olan “**Âsım’ın Nesli**”dir. Fakat bu gençliğin eğitimi nasıl olmalıdır? İşte bu sorunun yanıtını Âkif, şu dizeleriyle vermektedir:

“Hadi tahsîlini ikmale tez elden, Hadi sen!

*Çünkü milletlerin ikbali için evladım,
 Marifet bir de fazilet... İki kudret lazım.
 Marifet ilkin ahaliye saadet verecek
 Bütün esbâbı taşır.; sonra fazilet gelerek,
 O birikmiş duran esbâbı alır, memleketin
 Hayr- i ’lâsına tahsis ile sarf etmek için.
 Marifet kudreti olmazsa bir ümmette eğer,
 Tek fazîletle teâlî edemez, za’fa düşer...”*

Âkif, Âsım’da Âsım’ın nezdinde bütün gençlikle konuşur. Onlara doğrunun ne olduğunu örneklerle anlatır. Çünkü memleketi kurtaracak olan onlardır. Âkif’in ümidi onlardır. Çanak kale şiirinde o Âsım’ın neslinin kazandığı zaferi anlatırken Âsım’ın nesline olan inancı bir kez daha sözlerinde kendini bulur:

“Âsım’ın nesli diyordum ya... nesilmiş gerçek:

İşte çiğnetmedi nâmûsunu, çiğnetmeyecek.”

Âsım ve onun nesli, gerçek İslamiyet’in ne olduğunu bilen, ona bağlı, eğitilmiş bireylerden oluşacaktır. Dine karşı olmak hayata karşı olmaktır. Çünkü İslamiyet “hayat dini”dir. Bu inanç ve eğitimle yetişen bir nesildir Âkif’in hayali. Âsım, gençliğin timsalidir. Hem beyni hem de dış görünüşüyle.

Âkif, erdem ve ilimle işlenerek yapılacak inkılâbın ideal topluma ulaşmada izlenecek yol olduğunu diğer birçok şiirinde olduğu gibi Âsım’da da ortaya koyar:

“Bu cihetten hani hiç yılmasın oğlum gözünüz,

*Sade garbın, yalnız ilmîne dönsün yüzünüz.
 O çocuklarla beraber, gece gündüz didinin;
 Giden üç yüz senelik ilmi sık elden edinin.
 Fen diyârında sızan nâ- mütenâhî pınarı,
 Hem için, hem getirin yurda o na’fi suları.
 Aynı menbaları ihya için artık burada,
 Kafanız işlesin oğlum, kanal olun arada.”*

Gölgeler, Safahat’ın 7. Kitabıdır. Bu bölüm birden fazla şiirden oluşmuştur. Savaşın acı izleri, Şark’ın durumu, ayrılık düşüncesinin getirdiği sonuçlar bu şiirlerde de işlenir. Savaşın sebep olduğu durum resmedilir. Âkif, bu şiirlerde ağlar, ağlatır. Çünkü İslam’ın beyni olarak tanımladığı Osmanlı Devleti, asırlardır atıl durumdadır. Batının yıllardır süren acımasız yok etme çabası sonucunda Şark, baştanbaşa harabeye dönmüştür.

Şark'ın içinde bulunduğu durum; milletin tembelliği, cehaleti, ilimden bilimden haberdar olmaması sebebiyledir. Âkif, şiirlerini yazarken fikri ön planda tutmuştur her zaman, aslında onun manzumelerinin başlıkları da bunu gösterir niteliktedir. **Alınlar Terlemeli, Umar mıydın?** gibi şiirler Âkif'in milletine seslendiği, kurtuluş çarelerini sıraladığı şiirlerdir:

“ Fakat, mâtem hâlâs etmez cehennemler saran yurdu.

Cemâat intibâh ister, uyanmaz gizli yaşlarla!

Çalışmak!... Başka yol yok, hem nasıl? Canlarla, başlarla.

Alınlar terlesin, derhal iner mev'ûd olan rahmet,

Nasıl hâsir kalır “tevfiki hak ettim” diyen millet?”

Savaş yılları, milletin içine düştüğü durum onun şiirlerinde en ince ayrıntısına kadar resmedilir ve kurtuluş çareleri sıralanır. **Azimden Sonra Tevekkül, Yeis Yok** adlı şiirler bu amaçla yazılmışlardır. **Süleyman Nazif'e** adlı manzume ise, İstanbul'un 23 Kasım 1918 tarihindeki işgaline “Kara Bir Gün” makalesi ile karşı çıkan Süleyman Nazif'e destek amacıyla yazılmıştır. (Doğru, 1977, s. 471)

Leyla ve Bülbül, yine Türk- İslam dünyasının içinde bulunduğu kara günlerin verdiği duygularla yazılan şiirlerdir.

Gölgeler kitabındaki bazı şiirlerde bölümün isminin çağrıştırdığı ayrı dünyalar ya da varlık-yokluk durumu, Âkif'in iç dünyasının bir dışavurumu olarak karşımıza çıkar. **Gece, Secde, Hicran** gibi şiirleri Allah sevgisiyle yanan ona kavuşmak isteyen bir yüreğin seslenişidir. **Bir gece** adlı şiir ise Hz. Muhammed'e övgüdür. Âkif'in peygamber sevgisiyle kaleme aldığı bir şiirdir.

Safahat'ın içinde kıtalar hâlinde yazılmış manzum parçalar da bulunmaktadır. Çeşitli konularda yazılan bu kıtalardan en çok bilineni **Kıssadan Hisse**'dir. Burada da eleştirel bir söylem söz konusudur:

“Geçmişten adam hisse kaparmış... Ne masal şey!

Beş bin senelik kıssa, ayırım hisse mi verdi?

“Tarih”i “tekerrür” diye ta'rif ediyorlar;

Hiç ibret alınsaydı tekerrür mü ederdi?” dörtlüğüdür.

Sonuç:

Âkif, hayatı boyunca Türk ve İslam dünyası için ideal insanın ve yaşanası bir dünyanın peşinde olmuştur. Ancak dönemin şartları, Türk ve İslam dünyası için pek de istenilen koşullarda değildir. Savaş ortamıyla başlayan maddi kayıpların yanı sıra manevi değerlerin de kaybı söz konusudur. Âkif, Safahat'ta hem toplumun katmanlarını dinler hem onlara seslenir. Safahat, sadece dönemine yönelik bir eser değildir. Türk milletine bir çağrı niteliğindedir. Onun eserleri, adeta gerçeğin yaşandığı bir sahne gibidir. Âkif, dili öylesine büyümlü bir biçimde kullanmıştır ki her okunduğunda her manzume, yeniden yaşanır gibidir. Eserde toplumsal değer yitiminin, duyarsızlığın, tembelliğin, yoksulluğun, cehaletin eleştirilmesinin yanı sıra bu durumların ortadan kaldırılmasına yönelik öneriler de sunulur.

Çok sesli bir başyapıt olarak Safahat, her dönemde okunması, anlaşılması gereken bir metindir. Safahat'ı yazımsal tür olarak da tek bir türe indirgemek de doğru değildir. Çünkü Safahat, çok sesli, çok konulu aynı zamanda çok biçimli, çok söylemli ve bütün bunların sonucunda çok değerli bir anlatı özelliğini taşır. Yazımsal metinlerde kurmaca bir dünya söz konusu olsa da Âkif, bu kurmaca dünyanın ötesine geçmiştir. Anlatı gerçeklerden hareketle oluşturulduğu için tarihî bilgileri de içermektedir. Safahat'ta kör bir dilencinin, hasta bir öğrencinin, yoksulluk nedeniyle okuyamayan

babasız bir çocuğun, evladını kaybeden bir annenin, kahvede oyun oynayarak hayatını geçiren insanların, yalnız başına ölen yoksul bir kadının, etrafında olup bitenlere yabancı olanların, ailesini ayakta tutmaya çalışan bir kadının, milletini kurtarmaya çalışan gerçek din adamlarının, köylünün, kentlinin kısaca toplumu oluşturan bütün tabakaların sesini duymak mümkündür. Bunların yanı sıra Müslüman dünyasının, Avrupa'nın, Arabistan'ın, Balkanların, Türkistan'ın sesi de Safahat'ta yerini almıştır. Bütün bunların ötesinde Safahat'ta Âkif, Allah'ın sesini duymamız için anlamamız için Âkifçe seslenir. Okura düşen de olumlu olumsuz bütün bu sesleri duymak, dinlemek, anlamaktır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, A. Vahap. (2011). *Mehmed Âkif Düzyazılar Makaleler-Tefsirler-Vaazlar*. 2. Baskı. İstanbul: Beyan.
- Ersoy, Emin Âkif. (2010). *Babam Mehmet Âkif İstiklal Harbi Hatıraları*. Hz. Yusuf Turan Günaydın, İstanbul: Kurtuba Kitap.
- Doğrul, Ömer Rıza. (1977). *Safahat Mehmet Âkif Ersoy*. İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınları.
- Düzdağ, M. Ertuğrul. (1991). *Eski ve Yeni Harflerle Tenkidli Neşir*. İstanbul: İz.
- Düzdağ, M. Ertuğrul. (2004) *Mehmed Âkif Ersoy*. İstanbul: Kaynak Kitaplığı.
- Erbay, Erdoğan. (2011). *Mehmed Âkif İnsan ve Medeniyet*. Erzurum: Fenomen.
- Kabaklı, Ahmet. (2006) *Mehmet Âkif*. 9. Baskı. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Okay, Orhan, *Mehmed Âkif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*. 3. Baskı. Ankara: Akçağ.
- Polat, Adem. Kitap Tanıtımı: Mehmet Âkif İnsan ve Medeniyet. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 8, 188-192.